

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

Kulturális sokszínűség egy homogén magyar társadalomban?

Pirisi Gábor – Szabó András – Trócsányi András

Megjelent: Pirisi G. – Szabó A. – Trócsányi A.: Kulturális sokszínűség egy homogén magyar társadalomban? In: Tóth J. – Aubert A. (szerk.): A Kárpát-medence és etnikumai. PTE TTK Földtudományi Doktoriskola, Publikon Kiadó, Pécs, pp. 127-138.

Kulcsszavak/keywords: etnikum, nemzetiség, multikulturalizmus, hagyományok

Magyarország a – statisztikai adatok szerint – egyike Európa leghomogénebb etnikai összetételű államainak, ugyanakkor közismert az ország sokszínű nemzetiségi adottsága, amelyre mind külkapcsolataiban, gazdasági és turisztikai dimenziókban is épít. A tanulmány szól a statisztikai számbavétel, a becslés és a valós értékek diszharmóniájáról éppúgy, mint ennek történelmi háttéréről. A jelenlegi helyzet bemutatásánál példaként hozzuk fel a Dél-Dunántúl, Baranya, illetve Pécs esetét, ahol a hazai kisebbségek szinte mindegyike jelen van, többségük önkormányzatokat hozott létre és aktív szereplője és formálója a térség és a települési kulturális életének.

Hungary – according to the statistics – is one of the states having the most homogenous ethnic composition in Europe, however its colourful ethnic background is well-known, serving in many dimensions as a background of foreign affairs, trade, economics and tourism. The study deals with the disharmony of official census, estimations' results and real figures as well as the historic background of the issue. South-Transdanubia, Baranya and Pécs are cited as good examples when illustrating the present conditions as they home all listed ethnic groups in Hungary, many of them formed minority self governments, and act as dynamic participant and leader of the regions' or settlements' cultural life.

1. Bevezető

Magyarország történelme folyamán mindig is Európa egyik befogadó nemzete volt. Az ország etnikailag igen sokszínű, a történelem során az itt élő kisebbségek meghatározták és jelentős mértékben formálták az ország társadalmi, gazdasági, kulturális képét. A X. század óta a magyar állam területén a többségi nemzet számához viszonyítva nagyszámú nem magyar etnikum élt (KOC SIS, K. – KOC SIS-HODOSI, E. 1998). Ennek oka az ország központi fekvésében, közlekedési szempontból kulcsfontosságú helyzetében, medence jellegében keresendő. E terület újkori etnikai összetételét leginkább a török hódoltság idején bekövetkezett, jelentős arányú népességpusztulás és nemzetiségi átrendeződés határozta meg, amelyet a XVII-XVIII. században spontán és szervezett módon betelepült népek alakítottak ki. A változatos módosult nemzetiségi kompozíciót több markáns hatás (differenciált demográfiai jellemzők, ki- és bevándorlások, határváltozások, háborúk, népirtások, át- és

kitelepítések, asszimiláció stb.) is érte az elmúlt mintegy 300 évben, mindazonáltal hazánk ma is az egyik legszínesebb etnikai összetétellel jellemezhető európai állam.

2. Nemzeti és etnikai kisebbségek hazánkban

A magyar jog jelenleg 13 nemzeti és etnikai kisebbséget ismer el (definiál), amelyek a következők: bolgár, cigány, görög, horvát, lengyel, német, örmény, román, ruszin, szerb, szlovák, szlovén, ukrán. A kisebbségi törvény (1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól) úgy fogalmaz, hogy „nemzeti és etnikai kisebbség minden olyan a Magyar Köztársaság területén legalább egy évszázada honos népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, tagjai magyar állampolgárok és a lakosság többi részétől saját nyelve és kultúrája, hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségek érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul”.

Napjainkra az egykori sokszínű Magyarország a Kárpát-medence etnikai szempontból a leginkább egyszínűnek, homogénnek tűnő nemzetévé vált, amely megállapítás ugyanakkor nem a nemzetiségek számára, hanem csak a többségi nemzetben belüli részarányukra vonatkozik. Ezt az állítást támasztja alá a hivatalos statisztika, a lakosság nemzetiségi összetételére vonatkozó népszámlálási adatok. A 2001-es népszámlálás adatai alapján a magyarországi lakónépesség 95–96%-a adott érdemi választ a kisebbségi kötődésre feltett kérdésekre. Közülük az identitásra vonatkozó négy kérdés egyikére 442 739-en (4,34%) jelölték be az a lehetőséget, amely igazolja, a nemzeti és etnikai kisebbségekhez valamilyen szintű kötődést. Az összeírtak 94,4%-a vallotta magát magyar nemzetiségűnek, a megkérdezettek 91%-a nyilatkozott úgy, hogy nemzetisége mellett kulturálisan és anyanyelvével is a magyarsághoz kötődik. Az ország valamivel több mint tízmilliós népességéből 314 060-an vallották magukat hazai (törvényben regisztrált) kisebbséginek és 135 788 jelölték meg válaszul, hogy valamely kisebbség nemzeti vagy etnikai nyelvét tekintik anyanyelvüknek (KSH, 2001). A hazai kisebbségek több mint felét a cigányság teszi ki, egyötöde a német, 5%-a szlovák és horvát.

1. táblázat. A hazai nemzetiségek száma és aránya (2001)

	A nemzetiséghez tartozó lakosság száma	A nemzetiség aránya az összes nemzetiségi népességből	A nemzetiség aránya a teljes magyarországi népességből
Cigány (roma, románi, beás stb.)	190 046	60,5%	1,86%
Német	62 233	19,8%	0,61%
Szlovák	17 693	5,6%	0,17%
horvát	15 620	5,0%	0,15%
román	7995	2,5%	0,08%
ukrán	5070	1,6%	0,05%
szerb	3816	1,2%	0,04%
szlovén	3040	1,0%	0,03%
lengyel	2962	0,9%	0,03%

görög	2509	0,8%	0,02%
bulgár	1358	0,4%	0,01%
ruszin	1098	0,3%	0,01%
örmény	620	0,2%	0,01%
összesen	314 060	100,0%	3,08%

Forrás: KSH 2001

Annak ellenére, hogy hazánk egy soknemzetiségű ország, a kisebbségek aránya többségi nemzethez viszonyítva csekély. A statisztika által alátámasztott etnikailag homogén magyar társadalom okait a leginkább a (közel)múltban kell keresnünk. A XVIII. században a történelmi Magyarország területén a vándormozgalmak eredményeként alapvető arányeltolódás alakult ki, hiszen míg a magyarok száma 3,1, addig a nemzetiségiek ennek kétszeresét, 6,8 millió főt képviseltek. Az államalkotó nemzet javára történő változást elindító folyamatok a kiegyezés idején váltak érezhetővé, ekkor már közel azonosra tehető az arány. A magyarság számának jelentős számbeli gyarapodását ekkor még nem az erőszakos asszimiláció okozta, hiszen erre a kiegyezésig csekély intézményes lehetőség állt rendelkezésre. Az 1868-as nemzetiségi törvények jelentős jogokat biztosítottak a kisebbségeknek és anyanyelv használatuknak. A többségalkotó nemzet javára az első világháborúig tartó arányeltolódás a magyarok nagyobb természetes szaporodásnak, a kedvezőtlen adottságú peremterületeken élő nemzetiségi lakosok spontán asszimilációjának, valamint a magyarok lakta centrum területek felé történő migrációnak tulajdonítható. A több hullámban megerősödő urbanizáció is a nemzetiségiek identitásvesztését erősítette, de az emigrációs folyamatok is a nemzetiségi lakosság körében keltettek erős átrendeződést (TRÓCSÁNYI A. – TÓTH J. 2002).

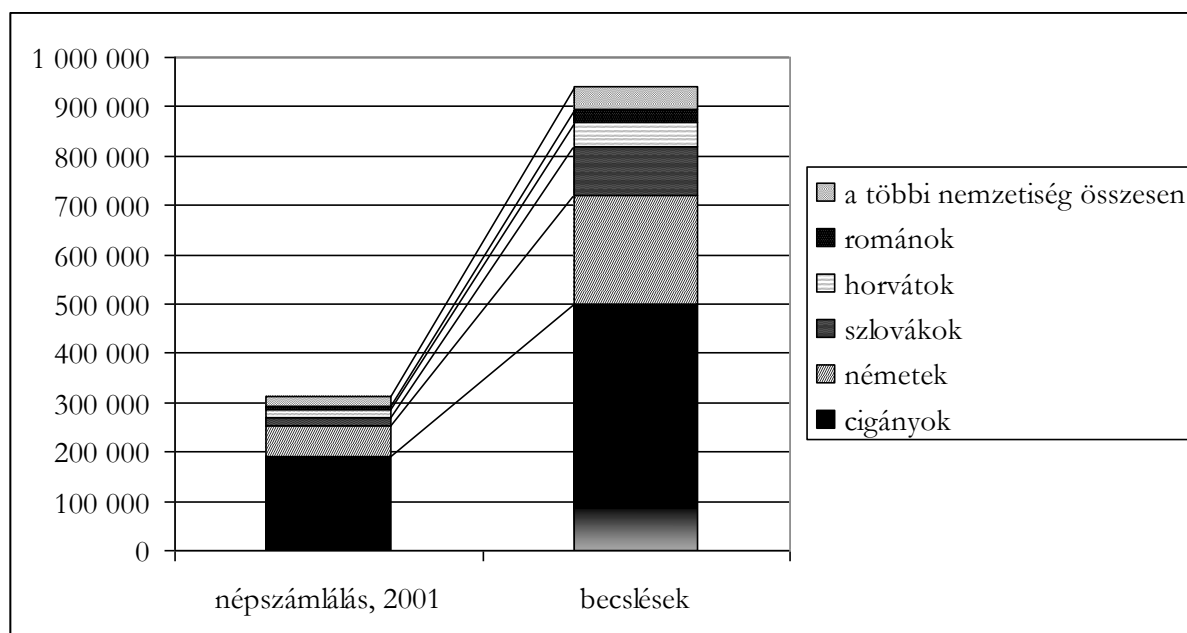
A XIX-XX. század fordulóján azonban a tudatos elmagyarosítási folyamat vette kezdetét. Az első világháborút záró trianoni szerződés, majd a második világháborút követő események felgyorsították a nemzetiségek számának csökkenését. A háború utolsó hónapjaiban a kényszer migráció, majd a német nemzetiségűek kitelepítése, a csehszlovák-magyar lakosságcsere, a felvidéki és délvidéki magyarok bevándorlása tovább csökkentette a kisebbségek számát, illetve arányát. A kitelepítések okozta sokk, valamint a földtulajdon elvesztése a német kisebbség nagyvárosokba történő vándorlását erősítette (AUBERT A. 1991). A szocializmus idején részben a kisebbségeket érintő ellenszenves légkörnek, a területi szétszóródásnak, a városiasodás és az erőszakos iparosításnak következtében a kisebbségek jelentős része integrálódott az ország társadalmába. Ezt a folyamatot erősítette a hazai nemzeti és etnikai kisebbségek legtöbbször közös vonása – erősebb magyarságtudattal rendelkeznek, mint a nemzetiségi kötődésük –, amely a sokéves magyar nemzettel való együttélés révén alakult ki (PAVLOVICS A. – GYUROK J. 2005).

A rendszerváltozást követően a hazánkban élő nemzetiségek helyzetét jelentősen javította az a jogokat biztosító alkotmány, amely kimondja, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségek államalkotó tényezők és a részesei a nép hatalmának. Meghatározta nemzeti kisebbség és az etnikai kisebbség fogalmát. A nemzetiségi kisebbség autochton magyarországi népcsoport, akik magyar állampolgárok, de más nyelvhez és kulturális nemzethez tartoznak, nem a többségi nemzettel azonosulnak. Az etnikai kisebbség egy adott társadalom azon csoportja, amely tagjai olyan közös kulturális identitással bírnak, amely különbözik a többségtől vagy a többi etnikai csoporttól. Az etnikai kisebbség kevésbé különül el a többségtől, mint a nemzeti kisebbség, definitív anyanemzettel nem igazán jellemezhető, általában nemzeteken átnyúló identitást jelez (pl. cigánység) (FÖLDES, Cs. 2001). A kisebbségi törvény helyi és országos kisebbségi önkormányzat létrehozását, a hagyomány, a nyelv és a kultúra ápolását biztosítja, amely elősegíti a kisebbségek megerősödését. Az alkotmány módosítása, a kisebbségi törvény a nemzetiségek esetében megváltozott társadalmi hozzáállás eredményeit a népszámlálások

változó adatai is tükrözik. Az 1990-es népszámlálás óta a kisebbségi törvényben elismert, a magyar népszámlálások tekintetében „új” kisebbségek közül különösen az örmények, az ukránok és a ruszinok létszáma emelkedett, az anyanyelv szerinti adatokat vizsgálva egyedül a lengyelek száma csökkent. A cigány nemzetiséget vallók számán közel 200 000-re nőtt és napjainkra is tovább folytatódik e szám gyarapodása. Mindazonáltal a mértékadó becslések már az 1990-es évek elején is 5–700 000 főre taksálták a hazai cigányság létszámát (KEMÉNY I. 2000). Az anyanyelv és a családi, baráti körben használt nyelv a német nemzetiség esetében mutat legnagyobb különbséget, a közösségben használt nyelv javára, ugyanakkor a német anyanyelvűek száma az elmúlt tíz évben egytizedével csökkent. A német nemzetiségi kulturális értékekhez, hagyományokhoz két és félszer többen kötődnek, mint a nemzetiségi identitást vállalók. (KSH 2001)

A hazai kisebbségek valós számának meghatározása nehéz feladatnak bizonyul, hiszen a statisztikai adatok és a kutatók megállapításai, valamint a kisebbségi szervezetek, intézmények által használt számok nem egyeznek meg, sőt azok leginkább jelentős különbséget mutatnak.

1. ábra. A hazai nemzetiségek felmért, illetve becslült száma (2001)

Forrás: KSH 2001, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal

A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal adatai alapján az országban a kisebbségek száma mintegy egymillió főre tehető. A becslült és a népszámlálások közötti eltérést a negatív történelmi tapasztalatokkal, a kettős érzelmi-kulturális kötődéssel, valamint a többségben szórványban élők természetes asszimilációjával is magyarázhatjuk.

A német és szlovák kisebbséget érintő kitelepítések, valamint a lakosságcsere mindmáig érezhető hatásai nagymértékben megmutatkoznak a bevallások arányában. A magyar nemzetiség bevallásának – avagy a németiség tagadásának – történelmi hagyományai vannak a németek körében. Az idősebb generáció még mindig fél németnek vallani magát, hiszen az 1941-es népszámlálás az alig fél évtized múlva megtörténő kitelepítések alapjául szolgált. A németiség másik részének átörökített történelmi tapasztalata a második világháború idejére kialakult a „Hűség a hazához” mozgalom, amely a magyar nemzethez való lojalitást jelentette és a magyar nemzetiségi felvállalásának történelmi hagyományait hordozta a

németek körében (BINDHOFFER GY. 2005). A német kisebbséghez tartozóknak vallók száma az utóbbi 15 évben a politikai légkör javulásának köszönhetően nőtt. 2001-ben 54%-kal vallották magukat többen német nemzetiségűnek, mint német anyanyelvűnek, amely jelzi, hogy a németek az anyanyelv helyett inkább a származás és a kulturális identitás szempontjából definiálják magukat. A szlovák kisebbség főképp bizalmatlanságból nem vallja magát nemzetiségűnek, anyanyelvűnek. A cigányság sok esetben a többségi társadalom ellenszenvé és a napjainkban egyre erősödő diszkrimináció miatt, valamint a magyar cigányság erőszakos asszimilációja okán nem nyilatkozik cigány mivoltáról.

A nemzetiségek számára, identitástudatukra hatást gyakorol a földrajzi környezet minősége. Nem elhanyagolható tényező, hogy a nemzetiségek által lakott települések a modernizáció elsődleges szinterei, vagy – ami inkább jellemző – a kedvezőtlen életkörülményekkel jellemezhető periférikus térségek. A németek, szlovákok jelentős része városokban, nagyközségekben él, ahol a fokozott kisebbségi lét következtében, nagyfokú természetes asszimilációnak vannak kitéve. A periférián, kistelepüléseken élő nemzetiségek esetében (délszlávok) a kedvezőtlen társadalmi-gazdasági helyzet vezethet ahhoz, hogy a mobilisabb fiatal korosztály elhagyja a települést, ebből következően az idősebbek, így a nemzetiségek arány nő (Dráva menti települések).

3. Az ország tükörképe Baranya

Magyarország megyéi közül a Baranyában a legmagasabb a nemzetiségek aránya, így az ország sajátos nemzetiségi lenyomataként is értelmezhető. Történelmi vonatkozásban és jelenleg is a különböző kultúrák, népek, etnikai csoportok változatos élettere, egy igazi, soknemzetiségű megye. A hazánkban élő kisebbségek mindegyike rendelkezik szállásterülettel Baranyában, illetve szinte kivétel nélkül kisebbségi önkormányzatot is alakítottak. A megye lakosságának létszáma a 2001. évi népszámlálás alapján 407 448 fő volt, akik közül 28 388 fő – a népesség közel 7%-a – valamely kisebbségi nemzetiséghez tartozóként definiálja identitását, míg 8%-a (32 960 fő) kulturális szempontból kötődik valamely kisebbséghez. A nemzetiségek közül a terület legnagyobb számban (14 205) és arányban (50,4%) a német kisebbség lakóhelye. A második legnépesebb csoport a cigányság, akik az itt élő kisebbség 30%-át (8552 fő) teszik ki, de meghatározó számú (4608 fő) még a horvátság is. A megyében él a hazai horvát kisebbség 29,5, a német kisebbség 22,85, a szerb kisebbség 8,4, illetve a cigány kisebbség 4,5%-a.

1. táblázat. A baranyai nemzetiségek száma, illetve aránya (2001)

	A nemzetiségi népesség lélekszáma	arány a megye nemzetiségeiből	arány a megye összlakosságából	Aránya a hazai nemzetiségi népességből
bolgár	54	0,2%	0,00%	4,0%
cigány (roma, beás, romani)	8552	30,1%	0,21%	4,5%
görög	75	0,3%	0,00%	3,0%
horvát	4608	16,2%	0,11%	29,5%
lengyel	125	0,4%	0,00%	4,2%
német	14 205	50,0%	0,35%	22,8%
örmény	13	0,0%	0,00%	2,1%
román	155	0,5%	0,00%	1,9%
ruszin	22	0,1%	0,00%	2,0%
szerb	324	1,1%	0,01%	8,5%
szlovák	70	0,2%	0,00%	0,4%

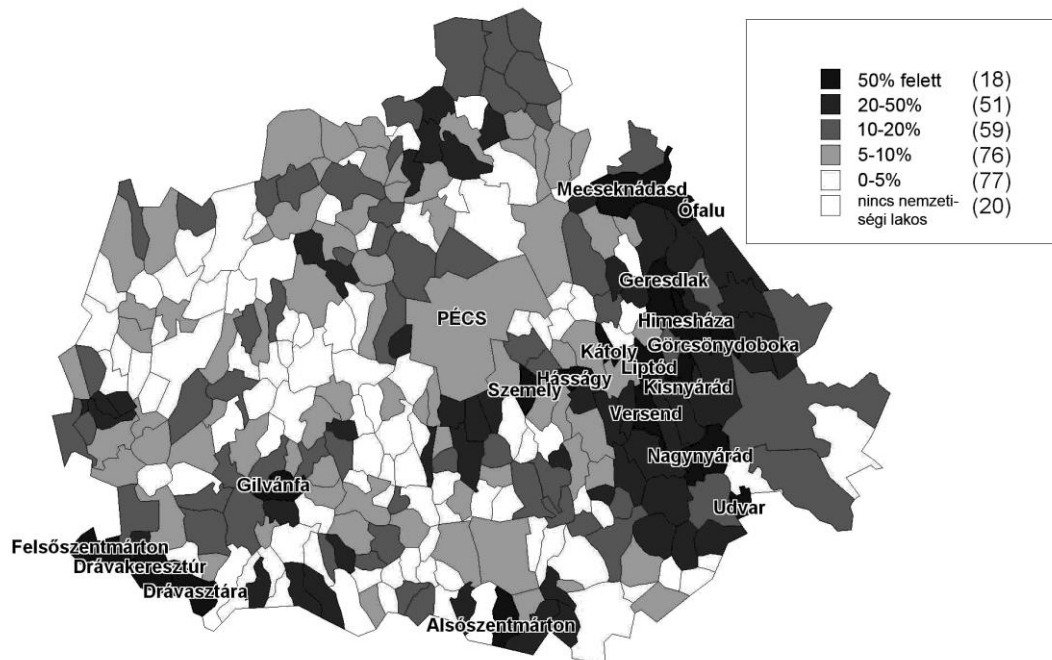
szlovén	46	0,2%	0,00%	1,5%
ukrán	139	0,5%	0,00%	2,7%
Összesen:	28 388	100,0%	0,70%	9,0%

Forrás: KSH 2001

A nemzetiségekre nézve a statisztikai adatok és a kisebbségkutatók becslései az országos helyzethez hasonlóan a megyét illetően is eltérőek, a napjainkban Baranyában élő nemzetiségi lakosság lélekszámát 48-55 ezerre becsülik. Jelenleg 67 településen éri el vagy haladja meg a nemzetiségi lakosság aránya a 30%-ot, 10 községben jelenlétük pedig 90% feletti (GIRÁN J. – GYUROK J. 1999).

Több tucatnyira tehető, ahol a nemzetiségi lakosság aránya meghaladta az 50%-ot vagy létszáma az 500 főt (1980. évi speciális felmérés szerint). A legnépesebb tábor a németek által benépesített települések adják, amelyek elsősorban a Baranya és Tolna határvidékén fellelhető községekből, illetve a történelmi szállásterület központjaiból és kisvárosaiból tevődik össze (Babarc, Beremend, Bóly, Bükkösd, Dunaszekcső, Erdősmecske, Fazekasboda, Feked, Geresdlak, Görcsönydoboka, Gyód, Hásságy, Himesháza, Kisnyárád, Lánycsók, Liptód, Majs, Mágocs, Mecseknádasd, Nagynyárád, Olasz, Óbánya, Ófalu, Palotabozsok, Pécsdevecser, Pécsvárád, Somberek, Szajk, Szederkény, Szentlőrinc, Székelyszabar, Szűr, Töttös, Udvar, Véménd, Villány és Villánykövesd). A horvátok a Dráva-mellék és kapcsolódó településeihez (Drávakeresztúr, Drávasztára, Felsőszentmárton, Kásád, Kátoly, Kőkény, Pécsudvard, Szalánta) kötődnek, míg a roma populáció a perifériális pozíciót – Ormánság, illetve határmellék – részesíti előnyben (Alsószentmárton, Gilvánfa, Pettend) (Girán J. – Gyurok J. 1999).

2. ábra. A baranyai nemzetiségek területi eloszlása és népességi részesedése (2001)

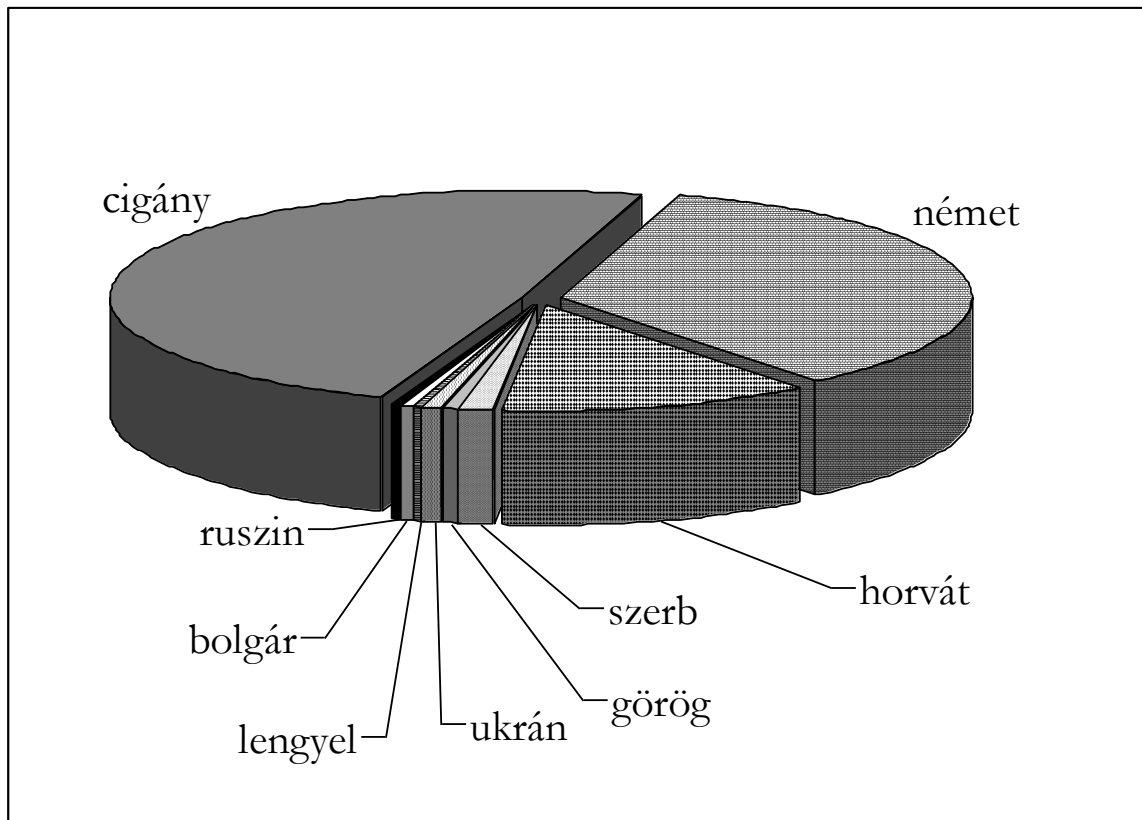

Forrás: KSH 2001 alapján saját szerkesztés

A megye nemzetiségi sokszínűségét támasztja alá a kisebbségi önkormányzatok magas száma. Baranyában kilenc kisebbséget képviselve összesen 275 (2002-ben 238) önkormányzat működik, ennek közel fele cigány, egyharmada német, 13%-a horvát, de van a bolgároknak, görögöknek, lengyeleknek, ruszinoknak, szerbeknek és az ukránoknak is

választott testülete. A kisebbségi önkormányzatok a már működő helyi önkormányzati rendszerbe integrálódtak, ez a szervezet biztosítja az érdekvédelmet. Felállítását öt fő kezdeményezheti, amelyhez 50 (10 000 fő feletti településeken 100) szavazat szükséges az önkormányzati választásokon. Feladat- és hatáskörük a következő területekre terjed ki: kisebbségi érdekvédelem, intézmények, illetve gazdasági szervezetek alapítása a helyi közoktatás, média, hagyományápolás, közművelődés területén. Működési feltételeiket az állam és a helyi önkormányzatok kötelesek biztosítani. A Baranya Megyei Önkormányzat együttműködési keret-megállapodást kötött három (cigány, horvát, német) kisebbségi önkormányzattal, működésüket teljes körű infrastruktúrával rendelkező iroda biztosításával, pénzügyi és természetbeni támogatással, továbbá jogi-szakmai-technikai segítségnyújtással támogatja (WWW.BARANYA.HU).

2. ábra. Kisebbségi önkormányzatok Baranya megyében (2006)

Forrás: www.baranya.hu alapján saját szerkesztés

A baranyai nemzetiségek helyzete a történelem során jelentősen változott, az országos folyamatok sajátos leképeződéseként értékelhető. A kitelepítések előtt az össznépesség 20%-át tette ki a nemzetiségi lakosság, mára ez az arány mindössze 7%-ra csökkent, a visszaesés okai az országos folyamatokhoz hasonlóan a kitelepítések, az erőszakos asszimiláció, valamint az ezt követő intenzív urbanizáció. A nemzetiségi politikának az elmúlt 50 évét három szóval lehet jól jellemezni, amelyek egyfajta fejlődési ívet is mutatnak: tiltott, túrt, támogatott. E három szó teljes mértékben leírja a nemzetiségek helyzetét a megyében. A tiltott jelzőjű időszakra a kitelepítések, névváltoztatások, az anyanyelvi oktatásra hiánya, és a városi terekben gyors asszimiláció jellemző. A német kisebbséghez tartozás kezdetben bűn volt, majd az 1970-es évek derekától a politikai enyhülés eredményeként megtúrtá vált, ma pedig már pozitív asszociációt is hordoz ezen kisebbség. A délszlávok az elnézett kisebbségek közé tartoztak, de a helyzetük a Jugoszláv állammal való viszony elmérgesedése után

egyértelműen a megtűrt kategóriába került. Cigánynak lenni Baranyában és az egész országban a megtűrt, de nem jó szemmel nézett kategóriába sorolható, a helyzetük a rendszerváltozás után a gazdasági változások eredményeként nem csak erkölcsileg, de gazdasági értelemben is jelentősen romlott.

A nemzetiségi értékek ápolásában, átadományozásában és terjesztésében egy térbeli kettőséget, ellentmondást figyelhetünk meg. Míg a megye jelentős számú kisebbsége a falvakban, kisvárosokban él, amelyek a tényleges nemzetiségi lét, az anyanyelv- és kultúraápolás színterei, addig a patinás érdekvédő és hagyományőrző intézmények, iskolák, civil szervezetek a megyeszékhelyen működnek. Ennek oka, hogy méretéből következően a megyeszékhely biztosítja azt a nagyságot és funkcionális összetételt, amely sok esetben kínálatot és keresletet teremt, megfelelő számú sokaságot vonz egy-egy nemzetiségi intézmény fenntartásához. A nagyvárosok egyfelől a közösségi kultúra- és hagyományörzés települési letéteményesei, ugyanakkor az egyén szempontjából a felgyorsult asszimiláció színterei is. E kettőség jellemzi a megyeszékhelyet, amely a legszínesebb etnikai összetétellel rendelkezik nem csak Baranyában, de méretkategóriájában, avagy a megyeszékhelyek között is.

3. Pécs, a multikulturális város

Pécs a nemzetiségi hagyományokra építő igazi multikulturális város, miként ekként értékelhető a megye és azt körülvevő régió is. E mellett rengeteg jelzővel illelhetjük a megyeszékhelyet, amelyek közvetve vagy közvetlenül érintik a nemzetiségi témakört: a mediterrán hangulatok városa, a világörökség városa, a nemzetiségek együttélésének városa, a sajátos közép-európai kulturális tapasztalatok helyszíne, illetve manapság éppen ez előbbiekre alapozva is: kulturális főváros. Az elmúlt századokban latin, török, német, horvát, magyar kulturális rétegek rakódtak egymásra. A XIX. század közepén, miként azt a neve – Fünfkirchen – is sejteti, inkább német városnak számított a település. Michael Haas igen sokatmondóan ezt írja a korabeli városról: „A belvárosban németül a szigeti városrészben magyarul, másutt horvát nyelven beszélnek” (HÁBEL J. 2005). Ha lényegesen szolidabb mértékben is, de ma sincs igazán másképpen: kilenc (német, cigány, horvát, szerb, bolgár, lengyel, görög, ukrán) kisebbségi önkormányzat működik a megyeszékhelyen. A város marketingstratégiáiban is rendre hivatkozott vallási, kulturális, művészeti sokszínűségének alapjául is e kisebbségek szolgálnak. A változatos nemzetiségi összetétel évszázadokon át a környező (anya)nemzetekkel való kapcsolattartást is szolgálta, amely az új politikai környezetben könnyen revitalizálhatóvá vált. Pécs az intenzív nemzetközi kapcsolatrendszerének jelentős szeletét köszönheti multikulturális adottságainak, részben erre alapozva építette fel 2010-es Európa Kulturális Fővárosa pályázatát. A vezérfonalként használt „határtalan város, kulturális kapuváros az Európai Unióra és a Balkánra” összetételek ennek a sokszínű jellegnek a hasznosítására építenek. A pályázat sikerrel járt, Pécs elnyerte Európa Kulturális Fővárosa 2010 címet, amelynek rendezvény keretében és azt megelőzően is a programok jelentős köre a színes nemzetiségi hagyományokkal, adottságokkal kapcsolatos. A kulturális főváros projekt nemzetközileg, így Pécssett is arra szolgál, hogy az urbánus terek lakói újra felfedezhessék a városi élet szépségeit, élhetővé váljanak utcáik, tereik, nagyban leromlott környezetük, felismerjék a múltban gyökerező örökségeket és erre építve egy sikeres európai nyitott közösséget hozzanak létre. A projekt megvalósíthatósága egyben a kulturális decentralizációt is magában rejti, hiszen azzal, hogy a döntés Pécsre esett, lehetővé vált, hogy egy középváros megerősödésével az ország kulturális élete is többszínűvé váljon, integrálva a haladó helyi hagyományokat. A pályázat öt pillérének mindegyike utal és épít a fentebb részletesen leírt adottságokra (Pécs az: étellel teli közterek városa; a kulturális

örökség és a kulturális újítás városa; a multikulturális város; a regionalizmus városa; a kulturális kapuváros). A pályázat központi témái között szerepet kap a kisebbségi kultúrák esélyegyenlősége és az arra épülő rendezvénycsoport is (TRÓCSÁNYI A. 2006).

A kulturális főváros projekthez hasonlóan a távlati fejlesztési tervek mindegyike nagy hangsúlyt fektet Pécs multikulturális adottságaira és az abban rejlő lehetősége fejlesztés-orientált hasznosítására. A 2007-2013 között, a Nemzeti Fejlesztési Terv második szakaszában az állam az EU-tól származó forrásokat felhasználva a főváros ellenpólusaként régióközpontokat kíván fejleszteni, amelyek a regionális fejlődés mozgatórugói lehetnek. Pécs versenyképességi pólus-stratégiája „Az életminőség pólusa címet viseli”, melynek három alappillére (környezetipar, egészségipar és kulturális ipar) között is megjelenik a kulturális hagyományokra építkező szektorközi gazdaság ágazat fejlesztésének igénye. A kulturális ipar legfontosabb stratégiai elemei között ott szerepel a kisebbségi kulturális örökségvédelem, a múzeumi keretek között történő értékek gyűjtése, a nemzetiségi hagyományok megóvása, ápolása.

Napjainkra hazai kisebbségek helyzete jelentős mértékben javult, értékkevé vált a kulturális sokszínűség a hagyományok ápolása. Ezt nem csak a jogi lépések, a kisebbségek megerősödése, hanem az itt felsorakoztatott fejlesztési irányok is jelzik. Baranya megyében számos – a nemzetiségi értékek, hagyományok őrzésére létrejött, országos hírű – egyesület, alapítvány, intézmény működik. A civil szervezetek és ezen belül a kisebbségek védelmével, hagyományőrzésével foglalkozó szervezetek száma igen magas, az országos arányt jelentősen meghaladó. A baranyai falvakban a kisebbségi önkormányzatok mellett ezek a kulturális civil közösségek szervezik a kisebbségek életét.

Ezek az alulról szerveződő társadalmi képződmények leginkább az oktatás, kultúra, foglalkoztatás és a szociális szféra területén működnek: a cigány kisebbség neves szervezetei a Gandhi Közalapítvány, Collegium Martineum Egyesület, Amrita OBK Egyesület, Beás Cigány Egyesület, Siklós és vidéke Cigányaiért Érdekvédelmi Szövetség. A Rácz Aladár kulturális Ház a város roma lakosságának kulturális központja, míg az első magyarországi német egyesület a Lenau Verein, az általuk felépített Lenau Ház, pedig a megyei németiség kulturális központja. Az August Senoa Horvát Klub, Pécs és agglomerációjában élő horvátok identitástudatának megőrzését és erősítését vállalta fel sikerrel (PAVLOVICS A. – GYUROK J. 2005).

A kisebbségi oktatás területén is kiemelkedő szerepet tölt be Pécs. A baranyai megyeszékhely az egyetlen olyan magyar város, ahol az óvodától az egyetemig folyik cigány nyelvű tanítás. A Gandhi Közalapítványi Gimnázium és Kollégium nemcsak Magyarország, hanem egész Európa első roma nemzetiségű középiskolája, amelynek nagy szerepe van a nyelv oktatásában, ápolásában, de nem elhanyagolható feladata az identitását felvállaló értelmiség képzése sem. A Pécsi Tudományegyetemen működő romológia szak ugyancsak hasonló indíttatással alakult meg, de nyitva áll minden érdeklődő egyetemista előtt. A német és a horvát kisebbségnek anyanyelvi oktatása a cigány kisebbséghez hasonlóan megoldott, teljesítményükre és nemzetközi hírnevükre joggal lehetnek büszkék. Pécs emellett nemzetiségi és kulturális intézményekben is bővelkedik. Ezek közül kiemelendő az August Senoa Délszláv Klub, az Alliance Francaise, a Pécsi Horvát Színház, a Kolping Ház Egyesület, valamint a Lenau Ház.

A megyében élő nemzetiségek a kulturális, társadalmi paletta színesítése mellett más, Baranya és Magyarország számára hasznos társadalmi-gazdasági fejlődést elősegítő folyamatot táplálnak, illetve segítenek elindítani. A megye és a régió idegennyelv-ismerete, munkakultúrája, innovációs hajlama, nemzetközi kapcsolatrendszere a térség egészét tekintve pozitív eredményekkel bír, annak hatásai jól kimutathatók (BUCHER E. – PIRISI G. – REMÉNYI P. 2004).

4. Felhasznált irodalom

- Aubert A. 1991: Településformáló folyamatok megyei és kistérségi szintű vizsgálata Baranya megyében (Etnikai csoportok a falusi térben). JPTE, Pécs, 190 p.
- Barakonyiné, W. K. 2001: A sváb múlt nyomai Bóly társadalmában. TÉT XV. 2001/3-4. pp. 147-160.
- Bucher, E. – Pirisi, G. – Reményi, P. 2004: A dél-dunántúli némettség hatása a társadalmi-gazdasági fejlődésre. In: Kupa, L. – Gyurok, J. (szerk.): Határmenti régiók és kisebbségek a 19-20. században. B&D Stúdió, Pécs, pp. 153-166.
- Bindorffer Gy. 2005: Kettős identitás. "Wir Schwaben waren immer gute Ungarn". Ungarndeutsches Archiv, 8. ELTE Germanistisches Institut, Budapest, 179 p.
- Girán J. – Gyurok J. 1999: Kisebbségek Baranya megyében. In: Csefkó F. – Pálné Kovács I. (szerk.): Kisebbségi önkormányzatok Magyarországon, 1994-1998. Osiris – MTA Kisebbségkutató Műhely, Pécs, pp. 217-231.
- Demeter Zayzon M. 1998: Nemezeti és etnikai kisebbségek kutatása Magyarországon. (Történeti előzmények és mai helyzetkép). Régió 4. sz. pp. 111-128.
- Földes Cs. 2001: Kisebbségek Közép- és Kelet Európában. Magyar tudomány 9.sz. pp. 1140-1143.
- Hábel J. 2005: Szemelvények Michael Haas Gedenkbuch-jából. Pécsi Szemle. 8. évf. 2. sz. pp. 18-25.
- Kemény István (szerk.) 2000: A magyarországi romák. Press Publica Kft., 128 p.
- Kocsis, K. – Kocsis-Hodosi, E. 1998: Ethnic geography of the Hungarian minorities in the Carpathian basin. Geographical Research Institute of Hungarian Academy of Sciences, Budapest, 241 p.
- KSH 2001. évi Népszámlálás, Baranya megye II. Kötet. KSH Budapest 515 p.
- Pavlovics A. – Gyurok J. 2005: Kisebbségek-érdekképviselet. Pécsi regionális kapcsolatok. Régió 4. sz. pp. 131-150.
- Rozs A. 1999: Kisebbségi önkormányzás egy nagyvárosban, Pécsen. In: Csefkó F. – Pálné Kovács I. (szerk.): Kisebbségi önkormányzatok Magyarországon, 1994-1998. Osiris – MTA Kisebbségkutató Műhely, Pécs, pp. 233-253.
- Takáts J. 2005: A határtalan város: Európa Kulturális Fővárosa – Pécs, 2010. Európa Centrum Kht. Pécs, 127 p.
- Trócsányi, A. – Tóth, J. 2002: A magyarság kulturális földrajza. Pro Pannonia Kiadó, Pécs, 363 p.
- Trócsányi A. 2006: Pécs városszerkezetének változása, a kulturális főváros projekt térformáló hatásai. III. Magyar Földrajzi Konferencia Tudományos Közleményei. MTA FKI, Budapest (CD ROM – ISBN 963 9545 12 0), 12 p.
- www.baranya.hu/index.php?mc=true&menu_azonosito=34&tartalom=kisebbsegi_onk/kisebbsegek_baranyaban.html